

Corrie van Eijk-Osterholt

‘Uiteindelijk kom je je eigen machteloosheid tegen’



*In 1953 stapte Corrie van Eijk-Osterholt voor het eerst naar de inspecteur voor de geestelijke volksgezondheid. Een kleine twintig jaar later, in 1972, stelt zij met haar boek *Laten ze het maar voelen de misstanden in psychiatrische inrichtingen aan de kaak*. Zij verwoordt met ijzingwekkende precisie de trieste lotgevallen van haar opgenomen en tot chronisch patiënt ‘gemaakte’ tweelingzus, Mies Osterholt. Het boek slaat, dankzij een televisieoptreden, in als een bom. Corrie’s echtgenoot - werkzaam als hoogleraar economie - steunt zijn vrouw en opgenomen schoonzus onvoorwaardelijk. Hierdoor kan Corrie een belangrijke rol spelen bij de aftrap van de Nederlandse cliëntenbeweging in de psychiatrie.*

De huiskamer van Corrie en Cor van Eijk, licht en ruim, ademt de rustgevende sfeer van een sober, geordend bestaan. Tegenover het lage bankstel, waar talloze weggelopen psychiatrische patiënten, radeloze familieleden, actievoerders uit de gekkenbeweging én psychiaters in de loop der jaren een luisterend oor vonden, staat een robuuste boekenkast. De academische orde weerspiegelt zich in stofvrije boekenplanken, systematisch gevuld met beroemde banden uit de wereldliteratuur, kunst en wetenschappen. Haar echtgenoot – als emeritus hoogleraar nog steeds actief – luistert onder de koffie aandachtig als Corrie (83), voormalig tolk/vertaalster, over de verschrikkingen van de oorlog vertelt, die ertoe bijdroegen dat haar tweelingzus Mies in een inrichting terechtkwam. Haar verhaal eindigt - als vaker - met een komische anekdote. Bevrijdend gelach weerklinkt. Mede dankzij haar humor bleef Corrie overeind in de eindeloze strijd die zij moest voeren voor haar opgenomen tweelingzus Mies. De eenziige tweeling, geboren in 1923, werd in 1947 wreed gescheiden toen Mies naar een psychiatrische inrichting ging. Sindsdien verblijft zij daar, onafgebroken (zie kader): eerst in het zwaar katholieke Sancta Maria in Noordwijkerhout, daarna in Oud Rosenburg te Den Haag en tot haar overlijden in 1998 in het Noord-Hollandse Vogelenzang.

De aftrap

“Je hoopte natuurlijk iedere keer als je een dokter te spreken kreeg op een zinvol antwoord, maar dat was niet zo. Als je over de medicijnen ging praten zeiden ze: ja maar mevrouw, u weet toch niets van farmacie af, u bent een leek. En dan moest ik zeggen:

ja. Maar ze is zo verschrikkelijk suf en ze valt iedere keer, ik ben bang dat ze veel te veel krijgt. En dan die vreselijke nonnen, die zo ontzettend de baas konden spelen. Als patiënten opstandig of onrustig waren, dan wachtte hun het spanlaken of de isoleercel, waarin ze soms weken achter elkaar werden opgesloten.

In 1953 las ik een artikel in *De Groene Amsterdammer* over de geweldige sfeer in de moderne psychiatrische inrichtingen. Een volstrekt onbegrijpelijk verhaal over tennisvelden en tuinstoeltjes buiten. Zo mooi en ideaal, niet te vergelijken met vroeger. Ik dacht: dit is niet waar, vroeger is nog heden. Mies zat toen nog in Sancta Maria in Noordwijkerhout. Onder verschrikkelijke omstandigheden (zie kader). Ik nam onmiddellijk contact op met het weekblad en kreeg tot mijn verbazing te horen dat de verslaggeefster geen enkele inrichting had bezocht. Zij had haar inspiratie gekregen van zuster Meijboom, een nog steeds begeesterde 82-jarige verpleegster die door het hele land voorlichting gaf om personeel voor de inrichtingen te werven. Mevrouw Meijboom nodigde me uit voor een gesprek in haar mooie flat met de naam Nirwana. Zij reageerde geschokt op mijn verhaal en bracht me in contact met de inspecteur voor de geestelijke volksgezondheid. Die antwoordde mij dat hij er echt niets aan kon doen, want vader betaalde de verpleging en de beslissing lag dus in zijn hand. Zo was dat in de jaren '50. Of het in andere inrichtingen toen al beter was? Dat betwijfel ik. Ik was daar nooit geweest, dus ik kan het niet beoordelen. Maar toen Mies later in Oud Rosenburg terecht kwam, dacht ik: we zijn van de regen in de drup gekomen, dat was gewoon hetzelfde.”

'Vacuüm verpakte' autoriteit

“Het kan heel goed zijn dat ik woedend op die dokters was. Maar ik ben vanuit ons katholieke milieu erg onderdanig opgevoed wat betreft autoriteiten en religieuzen: daar moet je tegen opkijken, die mag je niet tegenspreken. Dat weerhield me in het begin om meer moed te tonen. Als je dan zo'n dokter zag dacht je: ik weet niets van medicijnen en van verpleging af.

Professor Hoefnagels, criminoloog, heeft een waardevol commentaar op mijn boek geschreven. Hij noemde het 'een keurige vloek' en zegt min of meer: je bent veel te deemoedig geweest en te gehoorzaam. Maar hij schrijft ook: de machteloosheid is duidelijk, autoriteit is vacuüm verpakt. En dat vond ik zo mooi gezegd: je kon er niet bij. Hij was ook van mening dat ik de strijd niet langs officiële kanalen, op een parlementaire manier had moeten aangaan, maar buitenparlementaire acties had moeten voeren. Maar ja, voor zoiets moet je met velen zijn. En er waren nog geen patiëntenorganisaties, niets.

Vlak voor de verkiezingen in 1971 schreef ik enkele fractievoorzitters van de politieke partijen over de misstanden in de psychiatrie. Ze wisten van niets. Een schrijnend soort onwetendheid. Toen ik de voorzitter van de Tweede Kamer Commissie Volksgezondheid een keer in mijn wanhoop opbelde was die wel degelijk op de hoogte. Hij zei: 'Als je

Het lot van Mies en haar mede-patiënten: straf, dwangbuis en eenzame opsluiting

Veel psychiatrische inrichtingen waren in de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw wat betreft huisvesting, behandeling en bejegening van de patiënten (en hun familie!) erbarmelijk. De 'behandeling', als die er al was, bestond voornamelijk uit slaapkuren, insuline-injecties, hard werken en straf, door middel van een spanzeil, het injecteren van een braakmiddel of opsluiting in een isoleercel. Niet alle inrichtingen stonden overigens zo slecht bekend.

Mies Osterholt komt in 1947 in Sancta Maria te Noordwijkerhout terecht, een van de slechter bekendstaande onder de ruim veertig inrichtingen die Nederland rijk is. Straf, dwangbuis en eenzame opsluiting zijn hier aan de orde van de dag. Mies is opgenomen wegens ondraaglijke angsten en Corrie bezoekt haar trouw. Ze hoopt nog samen met Mies te kunnen emigreren naar Australië. Mies krijgt elektroshocks en wordt verder aan haar lot overgelaten. Als ze soms woedend protesteert tegen de nonnen van de katholieke inrichting haar onder een spanlaken of in 'de isoleer'.

Op een dag treft Corrie Mies totaal overstuurd 'met een hoogrode kleur' op bed. Een paar medepatiënten zijn door de nonnen voor straf met een braakinjectie onder spanlakens gelegd. Corrie gliuurt door een gaatje in de deur en ziet drie bedden vlak bij elkaar: 'over elk bed zit een strakgespannen laken en uit elk laken steekt een hoofd dat vastgeschroefd lijkt te zitten: een soort middeleeuwse schandpaal in horizontale stand'. Hun vergrijs? Ze hadden het eten van de nonnen verwisseld voor inrichtingsvoedsel en het lekkere nonnenvoedsel zelf verorberd. 'Dat zijn dus de schuldigen. Vastgebonden aan handen en voeten (...)' Over het verblijf van Mies in deze inrichting schrijft Corrie in 2002: 'Door deze meedogenloze behandeling werd het toch al geringe gevoel van eigenwaarde van mijn zus verder geschonden, haar angsten gevoed, zodat die desastreuze gevolgen konden aanemen.'

Oud Rosenburg

Pas in 1970, na de dood van hun vader, die zijn dochter Mies per se in een katholieke omgeving wil houden, slaagt Corrie er in haar tweelingzus overgeplaatst te krijgen naar een neutrale inrichting, Oud Rosenburg te Den Haag. Het verschil met Sancta Maria blijkt gradueel. In het boek *Uitbehandeld* beschrijft Corrie 'afdeling B', de gesloten afdeling waar Mies voor straf terecht komt. Corries zeer religieuze tweelingzus was even het terrein af, naar de stad gegaan, om een nieuwe rozenkrans te kopen.

niet gek bent dan word je het wel in de inrichtingen, het is er een janboel'. En hij vroeg mij een verslag te schrijven over de geschiedenis van Mies. Daar hoorde ik verder niets over, behalve een briefje ter bevestiging.

En toen verscheen *Wie is van hout...*, het boek van Jan Foudraïne. Ik was zo blij. Eindelijk een psychiater die kritiek durfde te uiten op de psychiatrie. Ik belde hem op en vroeg of we niet een grote actie konden organiseren, vergelijkbaar met de geslaagde actie Open het Dorp voor lichamelijk gehandicapten. Hij was heel aardig, maar hij zei: 'Ach mevrouw, zwakzinnigen en lichamelijk gehandicapten vindt men zielig, daar krijg je wel geld voor bij elkaar. Maar voor gekken? Die vindt men gevaarlijk.'”

Medestanders in de Cliëntenbond

“Halverwege 1971 zag ik een kleine oproep in *Vrij Nederland*. Van ouders die met hun kinderen bij het Medisch Opvoedkundig Bureau, het MOB, in Leiden liepen. Zij steun-

‘Het zou wellicht gelukt zijn als een winkelende verpleegster haar niet gezien had. Die brengt haar meteen terug naar de inrichting waar de hoofdzuster, die zeer hard kan optreden, haar de les leest en naar de gesloten afdeling B brengt, op de eerste etage van het vervallen vrouwenpaviljoen. (...) Het is een grote kille zaal met 36 bedden voor de ‘zwaarste’ gevallen: de suïcidalen, de agressieven, de depressieven, de onberekenbaren en de zwaar demente ouderen; mensen die voor zichzelf of voor anderen soms geweldige problemen kunnen veroorzaken. Ook de somatisch zieken worden er ondergebracht als er op de afdeling ‘observatie’ geen bed beschikbaar is. En ook zij die de regels van het huis overtreden worden hier met onverbiddelijke strengheid geplaagd. (...) De mensen zitten, slapen, eten of lopen er wat rond. Dat laatste van de ene kant van de zaal naar de andere, zoals een dier dat opgesloten is in een kooi. Wie agressief of anderszins onaangepast gedrag vertoont, legt men onder een span of zet men in een van de aangrenzende isoleercellen.’

Vogelenzang

Mies verhuist in 1978 voor de laatste keer, nu naar de inrichting Vogelenzang. In de inrichtingen is inmiddels, na alle kritiek, een flinke vernieuwingsgolf gaande. Corrie is blij dat de bejegening van haar zus in ieder geval beter is dan vroeger. Maar de behandeling, waarvoor nu wettelijk instemming van de patiënt vereist is, stemt haar nog steeds niet vrolijk. Mies gaat door het overmatige medicijngebruik ernstig achteruit, lichamelijk en geestelijk. Corrie kan in 1996 niet veel meer doen dan onmachtig instemmen met weer een nieuw medicijn, dat gevaarlijke bijwerkingen heeft. Bovendien blijven vooral de ‘chronische’ patiënten de dupe van bezuinigingen in de psychiatrie. In *Uitbehandeld* beschrijft Corrie hoe haar 73-jarige doodzieke zus wéér dreigt te moeten verhuizen, naar een oud - overbevolkt - paviljoen. Zij wijst andere verontruste familieleden nog op het bestaan van de relatief nieuwe klachtencommissie. En hun klacht helpt, ze worden in het gelijk gesteld. Maar de raad van bestuur van Vogelenzang drukt de bezuinigingen op een andere manier door: ‘We staan weer met de rug tegen de muur en dat is bitter (...) Het zijn weer de machthebbers die hebben gezegevierd.’

den psychiater Sjef Teuns die hun kinderen goed behandelde, maar door het conservatieve bestuur van de Universiteit van Leiden, waar het MOB onder viel, ontslagen dreigde te worden. De ouders waren heel verontwaardigd. Eindelijk medestanders, dacht ik. Op 9 september 1971 richtten zij, waar ik bij was, de ‘Cliëntenbond in de Welzijnszorg’ op.

Een paar weken later hadden we een grote, heel woelige, vergadering in Rijswijk. Er kwamen allerlei mensen die gereageerd hadden op de advertentie. Die vertelden trieste verhalen over de erbarmelijke toestanden in de inrichtingen. De voorzitter zei toen: was er maar eens iemand die over al die misstanden een boek kon schrijven. Ik reageerde niet. Maar twee maanden later had ik mijn verslag voor de Tweede Kamercommissie omgewerkt.

Twee uitgevers wezen het manuscript af. Uiteindelijk durfde Rob van Gennep het aan, hij bedacht de titel *Laten ze het maar voelen*. Er kwam een lawine aan reacties. Honderden brieven van patiënten en heel veel telefonische verzoeken om hulp. Ons leven veranderde er op slag door, de telefoon ging steeds maar. Je rolde er in en je deed het. Ook de schrik dat zoveel mensen in nood zaten, je dacht: doe er iets aan, het kon niet anders.

We kregen ineens allerlei mensen over de vloer, ook mensen die we uit inrichtingen hadden gehaald. Zo kreeg ik in het begin via de VARA-ombudsman een lange brief van een patiënte die op een ontroerende manier haar afschuwelijke, onterechte verblijf in de inrichting St. Joris beschreef. Ik dacht: jou krijg ik hieruit. Het heeft me veel tijd en inspanning gekost. Met het schrijven van brieven, bezoeken aan haar en haar familieleden, de inspectie en allerlei instellingen. Maar het is me gelukt. Zij kwam in een gezinsvervangend tehuis van de Pameijer Stichting in Rotterdam en heeft daar dertig gelukkige jaren gehad. Ze kwam nog vaak onverwacht bij ons op bezoek. Dan belde ze aan en riep: joehoe, daar ben ik weer. Ze zag er vaak heel geestig uit, met zo’n koddig hoedje op.”

Scheiding en schisma

“Begin 1973, tijdens een televisie-uitzending van Een Uur U over mijn boek, maakte Koos Postema het bestaan van de Cliëntenbond publiek. Men wist zich geen raad met alle reacties. De bond was opgericht om de ouders van het MOB te steunen, die wilden eerst de vereniging goed op poten zetten. Logisch, ze hadden nog geen eigen kantoor, of zelfs maar briefpapier. Maar de smeekbrieven van al die mensen waren zo verschrik-

‘Ik bewonderde de ex-patiënten die zich bij de Cliëntenbond aansloten enorm. Dat ze gewoon radicaal hun mening gaven. Dat was in die tijd ongehoord’

kelijk, dat ik zei: jongens we moeten er toch wat aan doen, we hebben beloften gedaan. Maar ja, dat was de bedoeling niet. Zij wilden de opvang in de ambulante zorg verbeteren. Terwijl ik de psychiatrische inrichting wilde verbeteren.

De eerste vergaderingen waren erg chaotisch. Er kwamen steeds weer nieuwe mensen op af en we kwamen maar niet tot een vergelijk wat er moest gebeuren. Later wilden ze het lidmaatschap van de Bond gesloten houden. Alleen voor mensen die zelf in een inrichting hadden gezeten of voor ouders die een kind hadden dat bij een MOB in behandeling was. ‘Wat moet ik dan?’ vroeg ik. Nou, zei iemand, jij hoort er niet bij. Nee, zei een ander, zij hoort er wel bij. Op een gegeven moment kon ik adviseuse worden. Onder dat besluit heb ik niet geleden hoor, als er problemen waren probeerde je het met elkaar op te lossen. Als we maar met elkaar verbeteringen konden realiseren, het kon me niet schelen in welke functie ik dan zat. Wat me wel opviel tijdens de eerste vergaderingen was dat mensen zo tegen elkaar op zaten te bieden. Zo van: jij weet er niets van, jij hebt maar twee maanden in de inrichting gezeten, ik wel twee jaar. En dan dacht

et or-
Een
sici is
r een
tistiek
orkest
rt hen
bewijs
oor de

Frits
t werk-
an ons
t werk
blgende

Mevrouw Van Eijk-Osterholt over conflicten in de psychiaerie

DELFTSE KRANT

WO
30 JULI
1975

Conflicten niet alleen in Delft, het is landelijk

Staatssecretaris J. P. M. Hendriks van Volksgezondheid en milieu-hygiëne heeft een werkgroep samengesteld, die een rapport uit moet brengen over de rechtspositie van psychiatrische patiënten. Dit in verband met de vernieuwing van de Krankzinnigenwet van 1884. Een van de leden van die commissie is mevrouw C. A. van Eijk-Osterholt. Zij kwam in 1972 in het nieuws door het verschijnen van haar boek „Laat ze het maar voelen . . .” In dit boek beschrijft zij zoals de ondertitel al zegt: „25 jaar belangenbehartiging voor een verpleegde”. Het behandelt ervaringen die mevrouw van Eijk-Osterholt van 1947 af tot op heden opgedaan heeft tijdens de ziekte van haar tweelingzuster. De openhartige, ware feiten, in dit boek neergelegd, veroorzaakten in de psychiatrische wereld. Mevrouw van Eijk-Osterholt vecht niet alleen voor haar zuster, maar ook voor andere patiënten, geeft lezingen en neemt nu deel aan de door de staatssecretaris ingestelde commissie. Hieronder volgt een interview met haar.

„Hoe moet die commissie er volgens u uit gaan zien?”

„Het liefst zie ik dat er een commissie komt voor ieder psychiatrisch ziekenhuis. Een landelijke commissie is volgens mij niet te realiseren. Die zou te sterk belast worden. Misschien zou het nog wel per provincie kunnen. In die commissie dienen mensen van verschillende disciplines te komen. Ik denk hierbij aan een jurist, een arts, psychiaters, geestelijken en een maatschappelijk werker eventueel via een alternatieve hulporganisatie.

Maar beslist ook ex-patiënten, die vanuit hun ervaringen in de inrichting, een bijzonder waardevolle bijdrage kunnen leveren aan het uitspreken van een oordeel, door een dergelijke commissie.

„Wat is uw mening over het wetsontwerp Bijzondere Opnemings Psychiatrische Ziekenhuizen, dat in 1970 is ingediend?”

„Ik zie vele gebreken in het wetsontwerp. Bijvoorbeeld de positie van de directeur. Hij blijft een te grote macht hebben.

Hij moet beslissen over patiënten die hij niet kent. Er wordt in het ontwerp ook te weinig gesproken over de rechten van de patiënten. Als het ter sprake komt, gaat het alleen over de patiënten. Als het ter sprake komt, gaat het alleen over de patiënten met een machtiging. Maar 80% van de patiënten zit er „vrijwillig”. Dit vrijwillig wel tussen aanhalingstekens, want het is natuurlijk nooit vrijwillig.

INRICHTINGEN

„Ziet u al verbetering in de inrichtingen?”

Mevrouw van Eijk-Osterholt: „Het hängt sterk van de inrichting af. In sommigen zijn er al patiëntenraden. Maar dat is nog lang niet overal zo. Er zijn onlangs 11 van deze raden landelijk samengekomen. In deze ra-

7



DE COMMISSIE

„Wat is de taak van de commissie?”

Mevrouw van Eijk-Osterholt: „De opdracht is niet alleen een rapport uit te brengen over de rechtspositie van psychiatrische patiënten, maar ook dient de vraag beantwoord te worden of wettelijke regelingen wenselijk zijn en of een beklagcommissie bij de psychiatrische ziekenhuizen moet worden ingesteld. Voor het laatste wil ik mij gaan inzetten. Men kan ondanks een fraaie wetgeving toch nog te kampen hebben met menselijke tekortkomingen. Deze kunnen zich uiten in machtsmisbruik hetgeen in een gesloten systeem gemakkelijk voor kan komen”.

Mevrouw Van Eijk-Osterholt die deelneemt aan de commissie welke conflicten van psychiatrische patiënten onderzoekt.

DE
POSTHOORN

ik: laten we dit nu niet ter sprake brengen, je kunt tenslotte in twee maanden meer lijden dan een ander in drie jaar, dat is toch niet te meten?

Er werden werkgroepen opgericht. Een ervan was een juridische werkgroep die in het begin goed functioneerde. Totdat er helaas onenigheid ontstond en die groep zich afsplitste. Ja, Evelien Paull zat daar ook in. Zij had als ex-patiënte een boek geschreven, *In het land der blinden*, een heel goed boek.

Ik vroeg aan de voorzitter van de Cliëntenbond, Willem Momma, of het goed was dat ik een nieuwe juridische werkgroep zou oprichten in mijn woonplaats Rotterdam. Dat vond hij prima. Daar meldden zich diverse mensen voor aan, waaronder twee jonge juristen, Stijn Hogerhuis en Ans Löbler en een sociologe, Elly Rood, die bekend waren met de fijne kneepjes van hun vak. Een aantal ex-patiënten, onder wie Patricia Bolderhey, droegen, door steeds met praktijkvoorvallen te komen, voer aan voor de academici. Stijn en ik hebben kans gezien meerdere patiënten uit de inrichting te bevrijden. Met een patiënte die, heel terecht, twijfelde aan het beheer van haar financiën gingen we naar haar bank waar ze haar papieren kon inzien en een bezoek aan haar kluis kon brengen. Ook voor haar hebben we overplaatsing kunnen realiseren.”

Vriendschap en verraad

“Op een van de eerste landelijke vergaderingen in Utrecht kwam ik Dunya Breur tegen met een medepatiënte met wie zij samen in Santpoort had gezeten. Die patiënte was daar nog steeds opgenomen en zat op gegeven moment zelfs een paar maanden in de isoleercel opgesloten. Ik heb toen een Amsterdamse advocaat, mevrouw Bakker-Weesing, opgebeld en die is met Dunya meegegaan om haar eruit te halen. Ik bewonderde de ex-patiënten die zich bij de Cliëntenbond aansloten enorm. Dat ze gewoon radicaal hun mening gaven. Dat was in die tijd ongehoord. Je voelde elkaar natuurlijk ook aan, daardoor ontstonden er langdurige vriendschappen. In sommigen, bijvoorbeeld in Patricia Bolderhey, zag ik ook dingen van Mies terug. En dan dacht ik: waarom heeft zij zich kunnen ontworstelen aan de psychiatrie en Mies niet? Later, toen ik lid werd van de redactie van het *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* (MGV) in 1977, noemde een van de leden van de Cliëntenbond mij een verraadster. Zij zag de psychiaters in die redactie als de vijand. Ik zei: we moeten met die vijand overweg zien te komen, anders blijft er een kloof. Die kloof moesten we juist zien te overbruggen. Vooral het woord verraadster vond ik heel erg. Dat had natuurlijk in de oorlog een andere klank, maar het deed er toch wel aan denken. Ik dacht: het is niet waar, ik verraad toch niemand, maar zo zag zij dat toen.”

De ‘Gekken’beweging

“Ik correspondeerde met verschillende psychiaters, want ik vond al meteen dat er iets moest verbeteren aan de rechtspositie van patiënten. Dat er op zijn minst een soort ombudsman moest komen, ik vroeg psychiaters hierover naar hun mening. Vanwege

mijn boek werd ik ook overal uitgenodigd voor lezingen. In december 1973 belde pastor Jan ter Laak mij voor een lezing in de Haagse Kloosterkerk. Ik zeg, nou nee, ik heb nog nooit in de kerk gesproken. Bent u soms priester? Hij had over de telefoon een preekstem. Maar u weet toch dat ik allang niet meer katholiek ben, waarom wilt u mij dan op de kansel? Ik was heel zenuwachtig. Maar ik ging toch. Toen bleek het een oecumenische dienst te zijn die maandelijks onder de titel Politiek Avondgebed plaatsvond.



Waarom Mies wel in een inrichting en Corrie niet?

De vraag waarom Mies wel en zij niet in een inrichting terecht kwam heeft Corrie van Eijk altijd beziggehouden. Zij waren immers een eeneiige tweeling. ‘Kwam het wellicht door haar moeilijke geboorte?’, vraagt Corrie zich af. Uit ‘Laten ze het maar voelen’: ‘Toen mijn zus zes maanden oud was kreeg zij in zeer ernstige mate stuipen. De gevolgen hiervan zouden mede bepalend zijn voor de rest van haar leven. De te hulp geroepen artsen hebben gedaan wat in hun vermogen lag om haar te redden en zullen ongetwijfeld verheugd zijn geweest dat zij het toch al zwakke kind in leven konden houden.’

De tweeling werd geboren in 1923 in Schiedam. Hun ouders waren streng katholiek en hun huwelijksleven was ‘een hel’, aldus het boek. ‘Onder hun disharmonische verhouding en de spanningen die deze met zich meebracht, heeft vooral Mies heel erg geleden.’ Corrie geeft hier ook een karakterbeschrijving waarin met een beetje fantasie de latere psychiatrische patiënte te herkennen valt. ‘Ze was aan één kant volgzzaam, zachtmoedig, ijverig, spontaan en toonde altijd een grote liefde en

Daar was de hele redactie van de *Gekkenkrant* aanwezig en die hebben mij het aller-eerste exemplaar overhandigd. Ik vond het vreselijk dat ze het *Gekkenkrant* hadden genoemd, ik kon dat woord niet meer horen, het had zo’n negatieve klank, vooral in onze jeugd. Ik had het moeten zien als een geuzennaam. Maar het stigma dat iemand draagt die gek is geweest... dat doet zo’n pijn... dan noem je de krant toch geen *Gekkenkrant*? Nu denk ik er anders over omdat ik het gevoel heb dat het toch wel begrepen wordt, zo langzamerhand. Maar toen probeerde ik dat woord op alle mogelijke manieren te vermijden.”

Overspannen psychiaters

“De inhoud van de *Gekkenkrant* vond ik fantastisch. Daarom heb ik later in de werkgroep Publiciteit van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie, de NVP, keer op keer gezegd dat ik de krant heel goed vond. De voorzitter daarvan werd steeds kwader, maar ik dacht: ik ga jou niet naar de mond praten, je moest zelf eens een psychiatrische opname ondervinden, man. Ik werd in 1972 voor die werkgroep gevraagd, maar aarzelde heel erg. Eerst dacht ik hier een kans te hebben op verbeteringen in de inrichtingen. Later bleek ik gelijk te hebben met mijn aarzeling. De werkgroep heeft nooit een duidelijke status gehad en diende onuitgesproken maar één doel: de rehabilitatie van de beroepsgroep. Het was een tijdverslindende periode, die voor de patiënten van geen enkel belang is geweest.

een warm hart voor kleine kinderen en dieren; aan de andere kant was zij ongehoorzaam, driftig, traag, in zichzelf gekeerd en onverschillig. Ze zat zowel vol overmoed als intense angst; ze kon een niet te stuiten verdriet hebben om kleinigheden en leek dan ontoestbaar.’

Oorlog

In 1940 als de tweeling 17 jaar is, begint de Tweede Wereldoorlog met zware bombardementen op het nabijgelegen Rotterdam. ‘Een hevige angst en onzekerheid nemen bezit van Mies’, schrijft Corrie. ‘Meer dan vroeger zoekt ze steun bij haar liefdevolle, maar ook strenge moeder, aan wie ze zich vastklampt als de Duitse toestellen overvliegen en de granaten van het afweervuur ontploffen.’ Mies leert voor onderwijzeres en gaat dan op internaat op de kweekschool in het hart van Rotterdam. Hier knapt zij wat op, maar de nachtelijke bombardementen van de geallieerden maken haar gek van angst.

Vlak na de Duitse bezetting overlijdt hun moeder. ‘Mies heeft er het meeste moeite mee. Haar ziekte, latent al aanwezig, begint zich van nu af aan langzaam maar zeker te manifesteren. Ze kan niet over het plotselinge verlies van moeder heen komen. Haar relatie tot moeder was weliswaar niet vertrouwelijk geweest – moeder vond het kind lastig en strafte het soms zwaar – maar ze had bij moeder toch altijd bescherming gevonden; bescherming die iemand anders haar niet kon geven.’ Zo komt zij uiteindelijk via een psychiater ter observatie voor het eerst in een psychiatrische inrichting terecht. ‘De dokter slaat zijn arm om Mies heen en leidt haar naar een andere deur. We kijken allebei nog een keer om, snikkend. Dan slaan de deuren dicht... Erachter ligt voor elk een andere wereld.’

‘De rechtspositie van patiënten is vanaf 1981 langzaam verbeterd. Dit was het resultaat van een jarenlange strijd van de patiëntenorganisatie’

Er zaten een paar zeer behoudende psychiaters in de werkgroep, bijvoorbeeld de directeur van de inrichting waarover Evelien Paull haar vernietigende egodocument had geschreven. Toen ik in het begin mijn naam noemde, keek hij alsof hij door een adder was gebeten en trok meteen zijn uitgestoken hand terug. Gelukkig zaten er ook een paar progressieve psychiaters in, zoals Rudi van den Hoofdakker. En mensen als Arend Jan Heerma van Voss. Hij was de eerste journalist die Mies zelf is gaan interviewen. En hij vroeg mij later in de redactie van het *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*. Er bleven bij de werkgroep brieven binnenkomen van conservatieve lieden die zeiden dat er niets klopte van alle slechte publiciteit over de psychiatrie, dat het een schande was. Ik werd daar heel kwaad over en zei dat wat er werd geschreven de waarheid was. ‘U kent de waarheid niet’, zei zo’n conservatief. De voorzitter van de werkgroep, die trouwens de discussies heel slecht leidde, was al nijdig op mij omdat in het nawoord van *Laten ze het maar voelen* een parallel werd getrokken tussen inrichtingen en concentratiekampen. Terwijl dit nota bene geschreven was door zijn eigen collega, Jef Teuns. De *Gekkenkrant*, waarover we in de werkgroep eindeloze discussies voerden, bevatte ook verregaande vergelijkingen met de Tweede Wereldoorlog. In die vergadering barstte de bom, ik kon er niet meer tegen en ik zei: ‘Als ik naar jul-



Mies Osterholt: ‘Ik ben altijd bang’

Na het uitkomen van *Laten ze het maar voelen* in 1972 is de psychiatrie een *hot item* in de Nederlandse pers. Corries aanklacht vindt weerklank in vele artikelen, radio- en tv-programma's. Geen journalist komt op het idee Mies zelf eens op te gaan zoeken in de inrichting Oud Rosenberg waar ze dan verblijft. Dat je met een patiënte zou kunnen praten is voor de pers kennelijk ook ondenkbaar. Alleen de *Haagse Post*, in die tijd een vernieuwingsgezind weekblad met een getalenteerde redactie, pakt het onderwerp anders aan. Frans Nypels bedenkt een inspectie ter plekke en Arend Jan Heerma van Voss gaat erop af. Hij ontmoet de tweeling in een restaurant vlakbij de inrichting waar Mies verblijft. Mies spreekt hem steeds keurig aan met ‘mijnheer’ - ze denkt waarschijnlijk, zegt de journalist later, dat hij een psychiater is. Mies laat weten dat ze het boek van haar tweelingzus ‘indrukwekkend’ vindt, maar ‘al die ellende liever niet wil lezen. Ik lees liever de sprookjes van Andersen’. ‘Bent u bang geweest voor slechte reacties?’ vraagt Heerma van Voss. ‘Ik ben altijd bang’, antwoordt Mies.

lie kijk, zie ik alleen maar folteraars achter jullie staan.’ De voorzitter van de werkgroep Publiciteit gaf mij van alles de schuld. Ik bleef deze man tegenkomen en wanneer hij me een voet dwars kon zetten deed hij het. Ook later in de Commissie-Van Dijk, waarin een advies voor nieuwe wetgeving in de psychiatrie werd voorbereid.”

De strijd om een nieuwe wetgeving

“Ik kwam in de Commissie-Van Dijk terecht via de toenmalige hoofdinspecteur Pieter Baan. Na het uitkomen van mijn boek bracht ik hem een bundel van honderd schrijvende brieven die ik had ontvangen. Altijd met de namen doorgestreept hoor. Ik mocht van de portier van het gebouw van de Hoofdinspectie, die mijn gezicht van de televisiekende, zo doorlopen. Professor Baan liet zijn lunch varen, we hebben anderhalf uur zitten praten en hij zei: we moeten er iets aan doen. Hij vertelde mij dat hij van plan was een werkgroep op te richten die de rechtspositie van psychiatrische patiënten in inrichtingen moest verbeteren. Ik kan niet zeggen hoe blij ik was met dat bericht, het stemde me zo hoopvol. We hadden vrij regelmatig contact, op zijn kantoor of per telefoon en altijd vroeg hij naar Mies. Ik vond het zo erg dat hij ziek werd en later overleed. Zijn voorzittersrol werd overgenomen door een conservatieve hoogleraar uit Groningen, professor Van Dijk. En zo kwam ik in 1975 samen met Evelien Paull en de jurist Fried Hehemann, die ook het patiëntenstandpunt vertegenwoordigden, terecht in de Commissie-Van Dijk. Wij mochten als leden van de commissie niets naar buiten brengen. Dat leidde tot problemen. De landelijke cliëntenorganisaties, verenigd in de Werkgroep Krankzinnigenwet van Release Haarlem, en de gezamenlijke patiëntenraden vroegen om inzage. Hun verzoeken werden zonder meer afgewezen, waardoor veel wrevel en wantrouwen ontstond. Uiteindelijk zwichtte Van Dijk en werden de cliëntenorganisaties uitgenodigd. Maar op de dag dat we klaarzaten in een zaal, wachtend op een flinke groep sprekers, kwam er niemand. Alleen Hans van der Wilk, toen nog voorzitter van Pandora, kwam demonstratief vertellen dat ze niet zouden komen. Dus we zaten voor aap. Ik was wel een beetje kwaad op Hans. Nu hadden we ons van de goede kant laten zien en kwam hij zeggen dat ze het lieten afweten, dat ze inzage wilden hebben in de notulen. Ik heb

De Commissie-Van Dijk: misstanden officieel bevestigd

'De inrichtingen deugen niet' kopte *de Volkskrant* bij de instelling van de Commissie-Van Dijk. Verslaggever Martin Ruyter interviewt een van de leden van de regeringswerkgroep, Corrie van Eijk, en beschrijft in een groot artikel de rechteloosheid waar inrichtingspatiënten ondanks de vernieuwingen in de jaren zeventig nog steeds mee te maken krijgen. Het nieuwe wetsvoorstel uit 1971, ter vervanging van de oude Krankzinnigenwet van 1884, stuitte al eerder op grote kritiek. Want ook hierin stond niets over de rechten van - gedwongen of vrijwillig - opgenomen patiënten.

De Commissie-Van Dijk krijgt op 24 mei 1975 van de regering de opdracht onderzoek en de nodige aanbevelingen te doen voor een nieuw wetsontwerp. In de werkgroep zitten drie patiëntenvertegenwoordigers à *titre personnel*: Corrie van Eijk-Osterholt, en ex-patiënten jurist Fried Hehemann en schrijfster Eveline Paull. Deze laatsten nemen beiden ook deel aan de Werkgroep Rechtspositie Psychiatrische Patiënten, RP2, een werkgroep van de cliëntenbeweging. Een van de oprichters ervan is de jurist Paul van Ginneken, die in het *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* (november 1975) een radicaal pleidooi houdt voor de totale afschaffing van onvrijwillige opnames in de psychiatrie.

Oeverloze discussies

Het eerste interim-rapport van de Commissie-Van Dijk signaleert in 1977 diverse - al lang bekende - misstanden. 'Plagerijen, strafshocks en koudwaterbaden, een waardeloze registratie daarvan, medicijnen die als dwangmiddel werden toegediend zonder voldoende indicatie en in ongewenste combinaties, vrijwillig opgenomen patiënten die werden bedreigd met onvrijwillige opname, slordig ingevulde geneeskundige verklaringen.' Het interim-rapport krijgt vanwege 'vaagheid' van alle kanten kritiek.

In de vijfde druk van *Laten ze het maar voelen* beschrijft Corrie van Eijk tot in detail de gang van zaken in de Commissie-Van Dijk, waar de meningen van uiterst behoudende psychiaters botsten met die van even radicale patiëntenvertegenwoordigers. Oeverloze discussies bepaalden de vergaderingen. Dit kan alleen maar leiden tot vage aanbevelingen. Corrie's enige hoop is de enquête die op aandringen van de patiëntenvertegenwoordigers door de regeringswerkgroep onder 41 inrichtingsdirecties werd gehouden. De uitkomsten daarvan leiden in 1979 inderdaad tot een speeddebat

Hans opgebeld en gevraagd waarom ze dat hadden gedaan, dit was toch dé manier om tot elkaar te komen? Helemaal niet, zei hij, wij mogen de notulen niet lezen, dus staan wij erbuiten, jullie hebben niet eens een achterban. En daar had hij gelijk in. Later ben ik uit de Commissie-Van Dijk gestapt omdat ik me niet kon vinden in het uitgebrachte advies (zie kader hierboven)."

Relaties en acties

"Met Pandora had ik tot dan toe geen enkele relatie. Twee leden van die organisatie kwamen mij op mijn vingers tikken, toen mijn boek net uit was. Het was een heel elitaire organisatie, met een bestuur van jonkheren en directeuren. De dagelijkse leiding lag in handen van een secretaresse. Ze zeiden dat het verschrikkelijk was dat ik dat boekje had geschreven, dat het om niets meer dan een incident ging, dat ik het moest herroepen. Ik zei: ik herroep geen woord. Toen wilden ze een open briefwisseling in de pers, ik zeg: u doet maar, ik zeg wel wat ik te zeggen heb. Maar die open briefwisseling is er nooit gekomen. Later, met Hans van der Wilk, is Pandora onder een andere vlag gaan

in de Tweede Kamer.

Behalve de 'gewone' misstanden blijken er ook 'irreversibele behandelingen' in de psychiatrie te bestaan. Uit de vijfde druk: 'De enquête van de Commissie-Van Dijk maakte melding van zes psychochirurgische ingrepen in vijf inrichtingen tussen 1972 en 1978 (...). Uit cijfers (afkomstig van het ministerie van volksgezondheid) die tijdens het debat werden verspreid, bleek dat in de bovengenoemde periode bij 37 patiënten een psychochirurgische ingreep was uitgevoerd, zonder minimale waarborgen (...)' Ook kwam, tot grote schrik van de volksvertegenwoordigers, uit de enquête naar voren dat er in de psychiatrie nog steeds castraties en sterilisaties werden uitgevoerd als voorbehoedmiddel.

Nadat eerst de radicale jurist Bakker Schut zijn deelname aan de Commissie - van Dijk opzegt, neemt Corrie van Eijk anderhalf jaar later ontslag, omdat ze zich niet kan vinden in het eindrapport, waarvan de aanbevelingen 'te weinig garantie bieden dat aan het onrecht een einde zal komen'. De voorzitter wil haar minderheidsstandpunten slechts opnemen in een voetnoot. De belangrijkste van deze minderheidsstandpunten zijn later alsnog via andere wegen gerealiseerd. Zo was voor Corrie de instelling van een slagvaardige klachtencommissie heel belangrijk. Zij hamerde erop dat het Medisch Tuchtrecht, 'door velen gezien als medisch onderonsje', geen reële klachtmogelijkheid biedt aan psychiatrische patiënten. Ook pleitte zij voor een onafhankelijke ombudsman, of een patiëntenvertrouwenspersoon. Bij de behandelovereenkomst moest een toetsingscommissie er, volgens haar, op toezien dat de patiënten daadwerkelijk zouden weten wat zij ondertekenden. Verder verklaarde zij zich tegen het toedienen van elektroshocks en tegen andere 'irreversibele ingrepen' als lobotomie en castratie, die in die tijd vooral in Amerika nog geregeld voorkwamen. In 1970 berichtten de Nederlandse kranten over een patiënt uit de Groningse Van Mesdagkliniek die ternauwernood aan lobotomie was ontkomen. Dankzij doortastend optreden van advocate Anti Bakker-Weesing, en een heleboel publiciteit, was deze patiënt aan een invaliderende hersenoperatie ontsnapt. Als laatste hield Corrie van Eijk een pleidooi voor een beter toezicht op het beheer van geld en eigendommen van opgenomen patiënten en voor voorlichting over de procedures bij opname en ontslag, voorlichting die tot dan toe geheel ontbrak.

varen. Ik dacht toen: dat komt wel goed, ze gaan toch een heel andere kant op. Ik deed wel eens mee aan gezamenlijke acties van de beweging. Zoals de sleutelbos-sendemonstratie in Den Haag in 1976. Ik was toen al drieënvijftig en ging voor het eerst in mijn leven demonstreren. Daarom vroeg ik een bevriende ex-patiënte van mijn eigen leeftijd mee. We hadden politiebegeleiding en telkens kwam er zo'n paard naast je lopen en toen zei zij: Corrie, ik vind het zo eng en ik zei: ja, ik ook. We zouden alleen met die sleutelbossen rammelen. Ik had de striemen op mijn vingers van die bossen voordat we van het Malieveld naar het Perscentrum gingen. Daar hebben toen nog mensen toespraken gehouden over de nieuwe wetgeving. Het was een heel geslaagde actie."

Wettelijke verworvenheden

"Mies zat op gegeven moment in Oud Rosenberg. In 1973 heb ik daar samen met vijf andere familieleden een familiaaraad opgericht. Maar de tijd was toen heel woelig. We mochten van een zojuist aangestelde progressieve geneesheer-directeur een keer bij de bestuursvergadering zitten, maar dat wekte ergernis bij een groep opstandige verpleeg-

kundigen. Zij wilden er ook bij zijn en bezetten het hoofdgebouw. Ze zijn toen door de politie afgevoerd met overvalwagens. Er volgden nog meer conflicten, waardoor de directeur zijn ontslag nam en zijn plaats werd ingenomen door een behoudende psychiater.

De rechtspositie van patiënten is vanaf 1981 langzaam verbeterd. Dat was het resultaat van een jarenlange strijd van de patiëntenorganisaties. Op het laatst was er een intensieve samenwerking tussen de Cliëntenbond, de Stichting Landelijke Patiëntenraden, (LPR), en de Nationale Ziekenhuis Raad. En toen, heel belangrijk, de oprichting van de Stichting Patiënten Vertrouwenspersoon, de PVP.

Ik vind de nieuwe wet Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen, de Bopz in veel opzichten een verbetering. Over de wetgeving is dan ook ontzettend lang gedaan. Van 1971 tot 1994. Maar het is in de psychiatrie, dat ben ik gaan inzien, ontzettend moeilijk te beoordelen wat iemand precies nodig heeft. Je zou eigenlijk voor ieder mens een aparte wet nodig hebben.

Wat me het meest heeft verheugd is dat er eindelijk een bij de wet geregelde rechtspositie voor de patiënten is gekomen. Vooral door de instelling van een klachtencommissie in elke inrichting. Ik heb zelf als familielid in zo'n klachtencommissie gezeten en ben daarin heel gelukkig geweest. Al ging het niet altijd even goed. Eens zag ik dat een klacht wel gegrond werd verklaard, maar vervolgens door een list van de directie van een instelling toch teniet werd gedaan."

Vernieuwingsdrang in de psychiatrie

"De vernieuwingsdrang van die eerste jaren maakte het er voor Mies niet beter op. Te veel vrijheid na die strenge regels. Vooral in het begin. De patiënten mochten er ineens allemaal uit. Ze mochten eten wanneer ze wilden. Het is zo gek geweest dat ze 's morgens beneden kwamen, dat er niemand was, ook geen brood voor het ontbijt. Ik trof Mies een keer huilend aan dat ze geen ontbijt had. Toen heb ik nog wekenlang zelf voor brood en boter gezorgd.

Later, toen Mies al in Vogelenzang zat, kregen de patiënten voorlichting over zelfdoding. Er lagen overal folders. Ik ging naar de socioloog die de leiding had, want de dokters waren allemaal uitgeschakeld en vroeg: waarom doen jullie dat nou, want Mies loopt met zo'n blaadje en ze is er helemaal down van. Toen zei hij: jij bent ook zo ouderwets, dit is de tijdgeest. Maar ik vond dat je daar veel zorgvuldiger over na moest denken, voor lichamelijke zieken al en voor mensen die geestelijk instabiel zijn helemaal. Die moet je proberen uit de put te halen, dat was mijn visie, ze raken er alleen maar dieper in.

Later ben ik er achter gekomen dat het wel goed was om er over te praten. Want toen Mies er met mij over begon en ik haar wens om een einde aan haar leven te maken begreep, was ze zo opgelucht. Ze had in de krant een keer het verhaal gelezen van dokter Admiraal uit Delft die iemand had geholpen bij zelfdoding. Mies vroeg mij die arts

'De voorzitter van de Werkgroep Publiciteit was al nijdig op mij omdat in het nawoord van Laten ze het maar voelen een parallel werd getrokken tussen inrichtingen en concentratiekampen'

een brief te schrijven, maar ik zei: het is jouw leven, ik wil geen verantwoording dragen. Toen heeft ze die brief geschreven en laten lezen en ik zei: dat heb je goed gedaan. Ik zal je bij een postkantoor brengen, maar jij stopt de brief in de bus. Als je het doet zal ik bedroefd zijn, maar ik zal er vrede mee hebben. Dokter Admiraal respecteerde haar wens maar hij wilde eerst met haar eigen psychiater komen praten. En die zei: daar zijn wij niet voor."

Een grote droevige vogel

"Uiteindelijk kom je je eigen machteloosheid tegen. De vernieuwingen op het gebied van wetgeving, behandeling en huisvesting zijn voor Mies te laat gekomen. De bejegening is wel verbeterd, maar de chronische patiënten zijn de dupe gebleven van de bezuinigingen. De inrichtingen zijn langzamerhand helemaal uitgekleeft. Mies is in 1998 overleden. Ik denk nog iedere dag aan haar. Laatst droomde ik dat ik een grote vogel vond waarvan de veren op de grond lagen, die zo droevig keek. Naast die vogel stonden een dokter en een zuster, maar ik kon er niet bij. En ik vroeg: wat hebben jullie die vogel aangedaan, moet-ie dood? Waarom liggen al die veren op de grond? Jullie zijn gemeen om stuk voor stuk die veren uit te trekken. En toen zei die dokter tegen mij - maakt felle prikbewegingen met haar vinger - : En-jij-moet-haar-met-rust-laten. Jij-moet-haar-loslaten."

Na de dood van haar tweelingzus in 1998 besluit Corrie van Eijk haar archief van tientallen jaren activisme in de psychiatrie te ordenen, en schrijft de kroniek Uitbehandeld. Haar bestseller uit 1972 is er bijna integraal in opgenomen, evenals de jeugd en de laatste 21 jaren van haar zus Mies. Zij verspreidde het slechts onder vrienden en bekenden. Meer dan vijftig ordeners met brieven, artikelen, lezingen en verslagen van acties liggen bij het Nationaal Archief in Den Haag, waar ze vanaf 2015 openbaar zullen zijn. Samen met complete jaargangen Gekkenkranten, Bulletins, boeken, knipselkranten en congresbundels geven ze een nauwgezet beeld van een kleine halve eeuw strijd voor de rechtspositie en een betere behandeling van mensen die opgenomen zijn in de psychiatrie.